

Український романтизм (20-60 рр. XIX ст.)

Визначення

Романтизм – це напрямок у літературі і мистецтві, який характеризується прагненням до національної та індивідуальної самобутності, до зображення ідеальних героїв та почуттів. Романтизм - реакція проти раціоналізму доби Просвітництва і застиглих схем та канонів класицизму.

Представники

Іван Срезневський (1770-1820), Петро Гулак-Артемівський (1790–1865), Йосип Бодянський (1808-1877), Михайло Максимович (1804-1873), Євген Гребінка (1812–1848), Левко Боровиковський (1806–1889), Микола Костомаров (1817–1885), Михайло Петренко (1817–1862), Маркіян Шашкевич (1811–1843), Іван Вагилевич (1811-1866), Яків Головацький (1814-1888), Амвросій Метлинський (1814–1870), Віктор Забіла (1808–1869), Олександр Афанасьєв-Чужбинський (1816–1875), Пантелеймон Куліш (1819-1897), «ранній» Тарас Шевченко, Олекса Стороженко (1806-1874), Яків Щоголев (1824-1898), Юрій Федькович (1834-1888)

Принцип

Незвичайні герої у незвичайних обставинах

Назва

Слово «романтизм» є похідним від назв двох середньовічних жанрів — «романсу» (лірична та героїчна іспанська пісня) та «роману» (епічна поема про лицарів), які писалися не латиною, а однією з романських мов і спиралися не стільки на історичні, скільки на вигадані події. «Романтичне» (дивовижне, фантастичне, незвичайне)

Формування

Виник наприкінці XVIII століття майже одночасно в Німеччині, Англії, Франції, на початку XIX століття поширився в мистецтві Польщі, Росії, Італії, Австрії, Грузії, Україні, охопив і країни Америки.

В Україні романтизм як літературний напрям найповніше виявився у 40–60 роках XIX століття.

Основні літературні постулати романтизму сформував Гюго у «Передмові до «Кромвеля»

Історичні події

- 1789 – 1794 – французька буржуазна революція
- 1812 р. — війна Російської імперії з Наполеоном
- 1813–1835 рр. – повстанський рух Устима Кармалюка на Поділлі
- Таємні політичні організації, які пізніше були названі декабристськими: «Північне товариство» (в Петербурзі), «Південне товариство» (в Україні).
- 1825 р. – розгром повстання декабристів у Російській імперії
- Відсутність української державності й колоніальна залежність від Російської та Австро-Угорської імперій

Філософська основа

– ідеалістична філософія Гегеля, Канта, Шеллінга, Гердера, у них письменників приваблювала складність людської душі, боротьба в ній протилежних начал, роздвоєність свідомості.

Етапи розвитку українського романтизму

Перший етап (20-30 рр. XIX ст). *Два гуртки харківського професора* Івана Срезневського (І. Срезневський, Л. Боровиковський, А. Метлинський, М. Костомаров, Й.Бодянський, О.Афанасьєв-Чужбинський, П. Гулак-Артемівський, В. Забіла, М. Петренко) Поетичну творчість цих поетів

характеризує ідилічно-песимістичне захоплення українським минулим, культ могил й історичних героїв і особливо співців та бандуристів,

«*Руська трійця*» (Західна Україна) — Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький. Гасло їхньої діяльності — «іти в народ, учитися в нього мудрості». *Альманах «Русалка Дністровая»*, який вони впорядкували, став, за висловом І. Франка, «свого часу явищем наскрізь революційним». «Руська трійця» вважала фольклор історично правдивим відображенням життя народу, вираженням його внутрішнього світу. У романтичному стилі автори відображали героїчне минуле України.

Другий етап (30-40 рр. XIX ст). Київський осередок (М. Максимович, П. Куліш, Т. Шевченко, і прибулі туди з Харкова А.Метлинський і М. Костомаров).

Філософський романтизм членів цього гуртка і близьких до нього тогочасних київських учених, професорів Київського університету, поєднаний з вивченням української народної творчості й історії та ідеями слов'янофільства вплинув на постання *Кирило-Методіївського братства* з його виробленою М.Костомаровим романтично-християнською програмою

Третій етап (40-60 рр. XIX ст). Діяльність, згуртованих навколо *журналу "Основа"* (1861-62) письменників і діячів, між якими були: кирило-методіївці М.Костомаров, П.Куліш (автор першого романтичного роману "Чорна Рада" (1857) й видавець альманаху "Хата" (1860)), Т.Шевченко (автор перейнятих національно-політичним пафосом, але романтичних поем "Юродивий" і "Неофіти"). До цього ж етапу пізнього романтизму зараховуються: О. Стороженко, автор багатьох повістей і оповідань з фантастичними сюжетами й мотивами, ліричні поети Я. Щоголев, Ю. Федькович.

Тематично-стильові течії

• Фольклорно-побутова

Протистояння двох світів: реального і вигаданого.

Фольклор – частина природи і важливий чинник літератури.

П.Гулак-Артемівський, Л. Боровиковський, А. Метлинський, "За байраком байрак" Т. Шевченка.

• Фольклорно-історична

Принцип історизму – змалювання історії України за допомогою фольклорних образів.

Герої минулих епох проголошували ідеї, що мали стати зразком для наслідування.

У центрі подій – козак, який втілює волелюбний дух народу.

М.Костомаров, М.Гоголь

• Громадянська

Прагнення розбудити почуття національної гідності.

Висока місія поета-митця, який повинен розв'язувати проблеми морального і суспільного буття.

Т.Шевченко, М.Шашкевич

• Психологічно-особистісна

Зосередження митців на внутрішньому світі людини.

Виникнення жанру монологу-сповіді.

Утвердження свободи, духовної незалежності людини.

Шукання істини, добра, справедливості.

В.Забіла, М.Петренко

Тематична спрямованість

- історичне минуле України з її демократичним укладом, козацькою вольницею;
- звитяжна боротьба проти зовнішніх ворогів;
- викриття й засудження пороків суспільного ладу (захист скривдженого люду, вираження глибокого співчуття йому).

Ідеї романтизму

- Утвердження духовної самобутності і неповторності кожної окремої людини
- Протиставлення творчої індивідуальності безликому натовпу
- Національна, індивідуальна самобутність

- Співчуття до «маленької людини»
- Свобода митця: заперечення будь-яких правил, канонів у мистецтві
- Ідея народності як основна умова розвитку мистецтва
- Патріотичний пафос

Ідеали

Свобода, кохання, гармонія, природа, творчість, краса, патріотизм; духовно багата особистість, яка шукає гармонію душі з природою і світом

Центр уваги

«життя душі» людини, її почуття та внутрішній світ, стосунки із навколишньою дійсністю; уява, фантазія митця.

Світосприйняття

Песимізм, трагізм, розчарування

Мотиви

- самотність;
- національна туга за минулою славою й волею;
- романтичний бунт;
- нескореність;
- несправедливість долі;
- сирітство;
- розлука та нещасливе кохання;
- ідеалізація героїчного минулого;
- туга за славною минувиною + громадянські мотиви;
- утвердження права української нації на вільний і самобутній розвиток;
- національна самоідентифікація

Риси романтизму

- заперечення раціоналізму;
- неприйняття буденності;
- відсутній «гордий індивідуалізм»;
- зв'язок із фольклором (сюжет, герої, художні засоби, стилістичні фігури);
- пейзаж - втілення душі світобудови і настрою митця;
- національно-історична тематика;
- ідеалізація патріархальних відносин;
- посилення уваги до проблеми літературної мови;
- показ непересічних подій, найчастіше трагічних (таємничі вбивства, викрадання, чаклування, зрада, розлука тощо);
- фантастика (фантастичні події, казкові герої, чудодійні предмети, надприродні обставини та ситуації)

Конфлікт

внутрішній світ ↔ оточуючий світ; ідеальне ↔ реальне

Герой-романтик

- пристрасний бунтар, який прагне свободи;
- мрійник, ідеаліст, який пережив тяжкі розчарування, крах своїх ідеалів;
- самотній мандрівник, вигнанець;
- пристрасно любить і пристрасно ненавидить, зневажаючи світ обмежених людей;
- перебуває в гармонії з природою, у центрі — незвичайних, часто фантастичних обставин;
- пов'язує свою долю з долею народу, з боротьбою за національну незалежність;

- має сильну волю, мужній, духовно багатий;
- часто самотній, але протистоїть жорстокому світу;
- козаки, зокрема запорожці, самовіддані захисники Батьківщини,
- народні співці (кобзарі, лірники, бандуристи) — виразники дум і сподівань українського народу, творці й хранителі національної культури.
- міфічні герої — русалки, відьми, вовкулаки, упирі тощо.

Усі романтичні герої високоморальні або ниці духом, надзвичайно вродливі або дуже потворні.

Жанри літератури

- поема: Т.Шевченко, Маркіян Шашкевич
- романсова лірика: Є.Гребінка, Віктор Забіла
- медитація: Михайло Петренко
- роман: П.Куліш «Чорна рада»
- казка: Маркіян Шашкевич
- повість: М.Гоголь «Тарас Бульба»
- балада: П.Гулак-Артемівський, Л.Боровиковський, Є.Гребінка
- байка: П.Гулак-Артемівський, Л.Боровиковський, Є.Гребінка
- лірика: М.Костомаров, Т.Шевченко, А.Метлинський, Є.Гребінка, В.Забіла, М.Петренко

Художні засоби

- символіка, антитези, персоніфікації, метафори для вираження тужливих настроїв;
- піднесена, емоційна, насичена яскравими народнопоетичними засобами художньої виразності мова.

Досягнення

- зруйнування бурлескно-трагедійної традиції
- вироблення й усамостійнення української літературної мови й до удосконалення поетичних засобів
- ознайомлення з Україною, українською історією й культурою в західній літературі й науці

Образотворче мистецтво

Елементи романтизму наявні в ранніх творах Т. Шевченка і К.Трутовського, у творчості І.Сошенка, А.Мокрицького, згодом у О.Сластіона, М.Івасюка, С.Васильківського, М. Пимоненка, А.Ждахи та ін.

Музика

Елементи романтизму помітні у творах: С.Гулака-Артемівського, М.Лисенка, В.Матюка, П.Воробкевича, А.Вахнянина й інших, зокрема у їхніх композиціях на слова поетів-романтиків. Тривале місце в історії української музики й театру зайняли написані за творами романтиків опери «Запорожець за Дунаєм» (1863) С.Гулака-Артемівського, «Різдвяна ніч» (1874), «Утоплена» (1883—1884), «Тарас Бульба» (1890) М. Лисенка.

Теорія літератури

Елегія (грец. журлива пісня) - жанр лірики, у якому висловлюються настрої суму, журби, смутку, туги, гірких роздумів. Особливого поширення цей жанр набув у творчості сентименталістів і романтиків.

Романс — невелика лірична пісня про кохання, призначена для сольного виконання. Найвірогідніше, виникла в Іспанії, звідки поширилася в інших країнах. Спершу романсами називали пісні, які виконували народною мовою, і лише в XIX столітті цей жанр набув канонічної форми: так стали називати ліричні пісні переважно про кохання з музичним супроводом.

Завдання

- У якій країні найраніше виник романтизм? Назвіть об'єктивні передумови виникнення європейського романтизму.
- Перелічіть основні ознаки романтизму.
- Чим відрізнялося розуміння художньої творчості в романтизмі й класицизмі?
- Як трактували письменники-романтики фольклор?
- Чому митці протиставляли «серце» «розумові»?
- Чим зумовлена поява романтизму в Україні?
- Які особливості українського романтизму?
- Яке основне завдання постало перед українськими письменниками-романтиками?
- Назвіть відомих вам поетів, які реалізували свій талант у романтичному стилі.

Джерела

- Авраменко О.** Українська література : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч.закл.— К. : Грамота, 2017
- Борзенко О. І.** Українська література : підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч.закл. / О. І. Борзенко, О. В. Лобусова. — Харків : Вид-во «Ранок», 2017.
- Вікіпедія.** [Український романтизм](#)
- Зінченко Ж.В.** Паспорт літературного періоду. 9 клас. II частина. – Полтава, 2019.
- Коваленко Л. Т.,** Бернадська Н. І. Українська література : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. — К. : УОВЦ «Оріон», 2017.
- Ковбасенко Ю. І.** Зарубіжна література: підручник для 9 класу загальноосвітніх навч. закладів. – Київ: Літера ЛТД, 2017
- Міценко О.І.** Українська література : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл.— К. : Генеза, 2017
- Ніколенко О. М.** Зарубіжна література : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. М. Ніколенко, М. О. Зуенко, Б. В. Стороха, В. Г. Туряниця, О. В. Орлова. —К. : Грамота, 2017.
- Паращич В. В.** Українська література. 9 клас. Плани-конспекти у уроків для шкіл з російською мовою навчання.— Х.: Вид -во «Ранок», 2009.
- Паращич В. В.** Усі уроки зарубіжної літератури. 9 клас. I семестр. — Х. : Вид. група «Основа», 2017.
- Слоньовська О. В.,** Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М., Курінна Н. С., Шевчук Л. Т.. Українська література: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл.— Київ : Літера ЛТД, 2017
- Студопедія.** Українська філософська та суспільно-політична думка XIX — XX ст. https://studopedia.su/18_169345_ukrainskiy-romantizm-hlh-st-yogo-spetsifika-ta-filosofski-osnovi.html
- Усі уроки** української літератури. 9 клас. II семестр. Нова програма / укл. А. М. Гричина, Н. В. Жуковська, — Х. : Вид. група «Основа», 2018.
- Чупринін О. О.** Усі уроки української літератури. 9 клас. I семестр. — Х. : Вид. група «Основа», 2011.
- Презентація** «Логіка серця. Романтизм»
http://svitliteraturu.com/load/prezentaciji/9_klas/romantizm_prezentacija/45-1-0-733
- Мельник О.** Література українського романтизму. Поети – романтики
<https://www.youtube.com/watch?v=17pm0d3wBbE>
- Савченко Т.** Романтизм в інших видах мистецтва України <https://www.youtube.com/watch?v=1EIOdSvHVBo>